

Л. С. ДУБЧАК

DUBCHAK L.S

кандидат юридичних наук, доцент,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ДІЯЛЬНІСТЬ БРАТІВ БРАЩАЙКІВ У НАПРЯМКУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ОСОБИ НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ: КОРОТКИЙ ЕКСКУРС В ІСТОРІЮ

THE ACTIVITIES OF BROTHERS BRASHCHAIKO TOWARDS ENSURING THE RIGHTS OF A PERSON TO LEGAL ASSISTANCE: A BRIEF HISTORY

*Тези доповіді на Науковій конференції аспірантів, молодих вчених і практиків
«Актуальні питання законодавчого й організаційного забезпечення здійснення правової допомоги в Україні»,
27 березня 2015 року, Київ, Академія адвокатури України*

Перш ніж писати ці тези, на думку одразу приходить знаменитий вислів «Хто не знає минулого – не має майбутнього». Так і в адвокатурі: безліч видатних особистостей минулого «загубилися» в мороці історії, і лише кілька імен вписані в скрижалі української історії адвокатури. Хотілося б змінити цю ситуацію кардинально, тому першою спробою у цьому напрямку буде аналіз державно-правових поглядів видатних адвокатів та громадського-політичних діячів Закарпаття минулого століття Михайла та Юлія Бращайків.

Юлій Бращайко. Народився в 1879 році в селі Глибоке Ужанського комітату (Ужгородський округ у складі Чехословаччини, Ужгородський район Закарпатської області України). Навчався у Сигетській та Ужгородській гімназіях, після закінчення яких в 1898 р. вступив на правничий факультет Будапештського університету. У 1902 р. отримав ступінь доктора права, а у 1906 р. отримав право займатися адвокатською діяльністю і відкрив у Хусті свою канцелярію (1906–1919 рр.).

Після розпаду Австро-Угорської монархії активно включився в політичну діяльність, став ініціатором створення Хустської народної ради (17 листопада 1918 р.), яка виступала за возз'єднання з Україною.

У листопаді 1918 р. Ю.Бращайко засудив діяльність Ужгородської народної ради за її проугорську позицію, виступив проти угорського закону № 10 «Руська Крайна» (грудень 1918 р.), який обмежував автономні права закарпатських українців.

Юлій Бращайко був одним з ініціаторів проведення Всекарпатського конгресу, на якому 21 січня 1919 р. була схвалена резолюція про возз'єднання краю з УНР. Згодом Юлія Бращайка обрано головою делегації від Закарпаття на Паризьку мирну конференцію, однак Паризька конференція віддала Галичину новонародженій Польщі, а частину Закарпаття зайняли румунські війська. Тимчасова адміністрація заарештувала Ю. Бращайка і засудила до страти як «неблагонадійного політика». Від неминучої смерті адвоката врятувало досконале знання права – він домігся апеляційного перегляду вироку, а потім і звільнення.

8 травня 1919 р. утворена Центральна Руська Народна Рада, членом якої обрано Юлія Бращайка. Рада прийняла рішення про добровільне входження Підкарпатської Русі до складу Чехословацької Республіки на правах широкої автономії.

Юлій Бращайко входив до складу п'ятичленної «Тимчасової автономної директорії» (1919–1920 рр.), де відповідав за розвиток торгівлі.

У міжвоєнний період Юлій Бращайко працював адвокатом в Ужгороді, відкривши власну канцелярію (1920–1938 рр.). У 1920 р. заснував Руську Хліборобську партію. Два роки виконував обов'язки голови, а потім ці функції передав Михайлу Бращайку. 9 травня 1920 р. на установчих зборах товариства «Просвіта» обраний головою. На цій посаді беззмінно перебував до середини березня 1939 р. Завдяки Ю. Бращайку (значною мірою на його кошти) в Ужгороді побудували Народний дім товариства.

Ю. Бращайко був головою спілки адвокатів Підкарпатської Русі, співзасновником Підкарпатського банку, головою товариства «Надія», видавцем газети «Українське слово» (1932–1938 рр.).

Після Віденського арбітражу 2 листопада 1938 р., в ході якого південна частина Закарпаття відійшла до Угорщини, переїхав до Хуста – нової столиці Карпатської України. За розпорядженням Міністерства закордонних справ Чехословацької Республіки призначений членом чехословацько-угорської комісії, яка займалася питанням уточнення кордонів між двома державами.

У часи існування Карпатської України увійшов до складу Українського національного об'єднання (січень 1939 р.), обирався послом до Союму Карпатської України (12 лютого 1939 р.). 15 березня 1939 р. Юлій Бращайко призначений міністром фінансів і комунікації в уряді Августина Волошина. На початку угорської окупації очолив делегацію до Будапешта, намагаючись добитися поступок для українців Закарпаття. В період панування угорського окупаційного режиму прийняв угорське громадянство і в Хусті відкрив адвокатську контору, в якій працював аж до приходу радянських військ на територію Закарпаття.

У 1942 р. був репресований угорськими властями за участь у створенні військової організації. В жовтні – грудні 1942 р. перебував у слідчій в'язниці в Мукачеві. Звільнений за відсутністю складу злочину. В жовтні 1944 р. заарештований управлінням контррозвідки «Смерш» 4-го Українського фронту і до 1 грудня перебував у хустській в'язниці. Після звільнення подав заяву про прийняття його в члени колегії адвокатів та отримав призначення на роботу в с. Дубове.

12 січня 1945 р. з'явилася постанова на арешт Юлія Бращайка, а потім на відправлення у виправно-трудовий табір Донбасу в м. Єнакієво на відбудову зруйнованих німцями шахт. Восени 1945 після фільтраційної перевірки його звільнили й дозволили повернутися на Закарпаття.

Ю. Бращайко написав спогади «Що видів я на Закарпаття від року 1918 до року 1946».

9 жовтня 1955 р. Ю. Бращайко помер і був по-смертно реабілітований вже після проголошення Україною незалежності 24 червня 1992 р.

Михайло Бращайко народився 14 жовтня 1883 р. в селі Блажієво Березького комітату (Берегівський округ у складі Чехословаччини, Берегівський район Закарпатської області України) у сім'ї греко-католицького церковного учителя. Після закінчення загальної школи в Нанкові та Хусті, гімназій в Ужгороді та Мараморош-Сигеті продовжив навчання на правничому факультеті Клузьського і Віденського університетів. Диплом доктора права одержав 12 березня 1910 р. Після успішного складення адвокатського іспиту в Марошваргелі (Румунія) відкрив адвокатську контору в Рахові (1913 р.). Згодом у 1913–1918 рр. проходив військову службу.

Після закінчення Першої світової війни і розпаду Австро-Угорської монархії, національні меншини, в тому числі й закарпатське населення, опинилися на роздоріжжі, тому почався етап створення громадсько-політичних організацій, виникли народні ради, і молодий адвокат став їх активістом та провідником української орієнтації.

Можна сказати, що на той час, Михайло Бращайко був одним із найвпливовіших закарпатських політиків. У 1919 р. Михайло Михайлович був одним з ініціаторів проведення Всенародного конгресу угорських русинів, у 1918–1919 рр. очолював делегацію від Закарпаття в уряді ЗУНР, був головою «Всенародних зборів угро-руського народу» в Хусті, на яких 21 січня 1919 р. прийнято рішення про возз'єднання краю з Українською народною республікою.

Михайло Бращайко також брав досить активну участь у роботі конгресу угорських русинів у Станіславові (сьогодні – Івано-Франківськ) (1918).

Після поразки національно-визвольних змагань українців у 1918–1919 рр. Михайло Бращайко притримувався прочехословацької орієнтації. З 8 травня 1919 р. був обраний пожиттєвим членом Центральної Руської Народної Ради, а вже в 1921 р. виконував обов'язки члена чехословацькорумунської демілітаризаційної комісії, яка визначала кордони між двома державами.

У 1920 р. переїхав до Ужгорода, де відкрив в 1923 р. власну адвокатську контору, яка діяла до жовтня 1938 р.

У міжвоєнний період Михайло Бращайко стояв на позиціях збереження державної і територіаль-

ної цілісності Чехословаччини, відстоюючи автономні права закарпатських українців. Як адвокат, він чітко розумів важливість створення передумов для якнайкращої реалізації прав особи і готовий був докласти максимум зусиль для того, щоб за його сприяння, у тому числі правової допомоги, населення Закарпаття мало можливість бути представленим в органах влади.

Активна українська громадсько-політична та культурно-освітня діяльність М. Брацайка проявилася в тому, що він став: одним із засновників Руської хліборобської партії та її секретарем, а згодом і головою; редактором партійного органу «Руська Нива» (1920–1924 рр.), в якому публікував чисельні публіцистичні статті; заступником голови Християнської народної партії (1924–1938 рр.); членом партії Українське Національне Об'єднання (1938–1939 рр.).

У 1932–1938 рр. активізував власну діяльність як видавець і редактор суспільно-політичного двотижневика національно-демократичного напрямку «Українське слово». Також був у цей період директором «Руського театру» і членом товариства «Просвіта» в Ужгороді, входив до правління «Просвіти», допомагав товариству власними коштами, що врятувало від продажу його майна у грудні 1934 р. Михайло Брацайко публікував цілу низку праць, серед яких «Чесько-руські взаємини» (1923 р.), «Мадярсько-руський словарь» (1928 р., у співавторстві), «Тарас Шевченко» (1931 р.) та ін. Його статті розкривають тогочасні актуальні проблеми закарпатських українців: право вживати назву «українець», «український» та використовувати національну символіку, боротьбу проти надмірної чехізації краю та утвердження української національної ідеї в Закарпатті.

У 30-х рр. минулого століття Михайло Брацайко вважався одним із провідних юристів краю. Він був дійсним членом Українського Правничого Товариства в Чехословацькій Республіці та «Союзу Українських Адвокатів у Львові» (1932 р.), іспитовим комісаром для судових екзаменів до вищого суду в Кошицях (1937 р.).

У липні 1938 р. відмовився від адвокатської практики і був іменованій публічним нотарем в Ужгороді. В добу існування автономної, а згодом самостійної Карпатської України Михайло Бра-

цайко призначений членом виконавчого комітету Українського національного об'єднання (січень 1939 р.), вибраний послом Союму Карпатської України (12 лютого 1939 р.). Йому довірили написати проект закону (частина I) про державний устрій, назву, мову, прапор, герб і гімн Карпатської України, який був односторонньо прийнятий першим українським парламентом у Закарпатті 15 березня 1939 р.

Після окупації Карпатської України військами гортистської Угорщини був заарештований (березень–квітень 1939 р.). Після звільнення, знаходячись під постійним жандармським наглядом, Михайло Брацайко працює в судовій канцелярії в Мукачеві (листопад 1939 р.), а згодом в опікунському уряді (з 9 січня 1940 р.). 10 лютого 1941 р. його перевели до Хуста, де працював головою сирітської седрії аж до 25 жовтня 1944 р.

Із встановленням в краї радянської влади Михайло Брацайко 26 лютого 1945 р. призначений керівником групи у відділі уповноваженого Народною Радою Закарпатської України в справах юстиції. Входив до першого складу «Організаційного бюро народної адвокатури Закарпатської України», яке займалося процедурою прийому до числа адвокатів. Працював адвокатом в юридичній консультації, захищав інтереси ужгородської артілі «Мельпром» в арбітражному суді.

Як адвокат М. Брацайко також відзначився захистом своїх однодумців, редакторів газети «Свобода» (В. Желтая та А. Волошина), представленням інтересів українських емігрантів та Руської центральної народної ради в Ужгороді.

М. Брацайко є автором доповіді про стан судочинства в Закарпатській Україні.

Після Другої світової війни в радянській Україні ім'я та діяльність М. Брацайка були піддані заброні та забуттю. Його позбавили можливості працювати за фахом, оскільки 1948 р. вигнали з юридичної консультації. Поодинокі публікації про адвоката розміщені у виданнях діаспори, зокрема «Енциклопедії українознавства». Його постать та діяльність розкривається в дослідженнях, присвячених Карпатській Україні.

Михайла Брацайка спіткав повний параліч і він вісім років лежав прикутим до ліжка. Помер на

початку січня 1969 р., похований в Ужгороді на кладовищі «Кальварія».

Відтак і Юлій, і Михайло Брацайки були переконані, що саме через належну реалізацію права особи на правову допомогу, люди зможуть реалізувати й інші права: політичні, соціально-економічні тощо. Саме тому вони не полишали адвокатської діяльності і поруч з активною громадянською позицією та участю в державно-політичному житті краю, як адвокати продовжували надавати правову допомогу тим, хто її потребував, причому намагалися активно займатися поруч з практичною

юридичною діяльністю, науковою та публіцистичною, що позитивно впливало на формування правової культури та правової свідомості населення краю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Вегеш М. М. Брацайки // Енциклопедія історії України : Том 1 : А–В. – Київ: Наукова думка, 2003. – 688 с.: іл. – С. 373–374.
2. Відомі діячі доби // Режим доступу: <http://www.zakarpattia.com/?p=864>